

Joanna Kostrzevska*

Dokonywanie zmian w utworze architektonicznym bez zgody twórcy na gruncie polskiego prawa autorskiego

Making alterations in an architectural work without the author's consent under Polish copyright law

Wprowadzenie

Przyczynkiem do napisania niniejszego artykułu było stanowisko zaprezentowane przez Janusza Bartę oraz Ryszarda Markiewicza, zgodnie z którym: *Poszanowanie prawa do integralności utworu jest źródłem szczególnych napięć i konfliktów przy realizacji i modyfikacji dzieł architektonicznych* [1, s. 143]. Wydaje się, że jest to nieuchronna konsekwencja współistnienia i współstosowania regulacji z zakresu prawa własności i prawa autorskiego. Przeprowadzona poniżej analiza ma w znacznej mierze charakter dogmatycznoprawny. Podstawę rozważań stanowią więc aktualnie obowiązujące przepisy prawa, w szczególności prawa autorskiego, przy jednoczesnym odniesieniu się do wydanych na ich podstawie orzeczeń sądowych. Przed przejściem do analizy zakresłonego w temacie zagadnienia zasadne wydaje się ogólne przybliżenie znaczenia utworu, utworu architektonicznego, autorskich praw osobistych oraz prawa do integralności.

Utwór i autorskie prawa osobiste

Utworem w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tj. Dz.U. z 2018 r. poz. 1191 ze zm.), zwanej dalej *ustawą* jest w myśl art. 1 ust. 1 każdy przejaw działalności twórczej o indywidual-

Introduction

The reason for writing this article was the opinion presented by Janusz Barta and Ryszard Markiewicz, according to whom: *Respect for the right to the integrity of the work is a source of special tensions and conflicts in cases of the implementation and modification of architectural works* [1, p. 143]. It seems that this is an inevitable consequence of the coexistence and co-application of regulations in the field of property and copyright laws. The analysis carried out below is of legal-dogmatic nature. The basis for consideration is the currently applicable law, in particular copyright law, while some references to judicial decisions issued on its basis are made. Before proceeding to the analysis outlined as the subject of the paper, it seems reasonable to elucidate the meaning of terms, such as the work, the architectural work, the author's personal rights and the right to integrity.

The work and personal copyright

The work as defined in The Act on Copyright and Related Rights of 4 February 1994, hereinafter called *The Act*, is any manifestation of creative activity of individual nature, established in any form, irrespective of its value, purpose or form of expression (cf. Journal of Laws from 2018, item 1191 with and). An architectural piece, contrary to a work in contrast to the work of *sensu largo*, as defined in art. 1 point 1 of *The Act*, was not defined by the legislator. Due to the lack of a legal definition, many doctrinal definitions have been developed [2, p. 20], [3, p. 639], [4, p. 59],

* ORCID: 0000-0002-9237-7432. Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego/Faculty of Law and Administration, University of Gdańsk.

nym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Utwór architektoniczny, w przeciwieństwie do utworu *sensu largo* z art. 1 ust. 1 *ustawy*, nie został przez ustawodawcę zdefiniowany. Z powodu braku definicji legalnej wypracowanych zostało wiele definicji doktrynalnych [2, s. 20], [3, s. 639], [4, s. 59], [5, s. 108–109]. W mojej ocenie utwór architektoniczny należy definiować jako dobro niematerialne z dziedziny architektury stanowiące przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, cechujące się wielością form wyrażenia w materialnych nośnikach takich jak w szczególności – lecz nie wyłącznie – rysunek, plan, makieta czy budynek.

Prawo do integralności utworu¹ jest jednym z autorskich praw osobistych, które to w myśl art. 16 *ustawy* chronią nieograniczoną w czasie i niepodlegającą zerzeniu się lub zbyciu więź twórcy z utworem. Do autorskich praw osobistych² należy w szczególności prawo do autorstwa utworu (pkt 1), oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo (pkt 2), nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (pkt 3), decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności (pkt 4) oraz nadzoru nad sposobem korzystania z utworu (pkt 5). Wskazana w pkt 3 *in principio* nienaruszalność treści i formy utworu to właśnie rzeczzone prawo do integralności utworu, z którego wynika zakaz dokonywania zmian utworu bez uprzedniej zgody twórcy [1, s. 138].

Zasady korzystania z utworu

Ustawodawca precyzuje zasady korzystania z utworu, w tym także z utworu architektonicznego, w art. 49 *ustawy*. Artykuł ten zawiera [...] *dwie reguły, których tematyczny związek, jakkolwiek istnieje, to jednak nie jest bardzo ścisły* [7, s. 707], wszak ust. 1 odnosi się do sposobu korzystania z utworu, zaś ust. 2 do warunków dokonywania w nim zmian. Zagadnienia te zostaną więc przenalizowane rozłącznie. Przy czym pierwsze z nich stanowi jedynie swego rodzaju wprowadzenie do rozważań z zakresu modyfikacji utworu.

Zgodnie z art. 49 ust. 1 *ustawy*, jeżeli w umowie nie określono sposobu korzystania z utworu, powinien on być zgodny z charakterem i przeznaczeniem utworu oraz przyjętymi zwyczajami.

W pierwszej kolejności należy zauważyć istotne podobieństwo przytoczonego przepisu do art. 65 *ustawy* z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tj. Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm., zwanej dalej k.c.), regulującego wykładnię oświadczeń woli. Doktryna prawa³ proponuje

[5, pp. 108, 109]. In my opinion, an architectural work should be defined as an intangible good from the field of architecture, which is a manifestation of creative activity of an individual character, characterized by a multiplicity of forms of expression in physical media such as, but not limited to, a drawing, plan, model or building.

The right to the integrity of a work¹ is one of the author's personal rights, which in accordance with art. 16 of *The Act* protect the link between the creator and their work, the link being unlimited in time and impossible to be either relinquished or sold. The author's personal rights² include, in particular, the right to the authorship of the work (point 1), right to mark the work with one's name or pseudonym or to make it available anonymously (point 2), the inviolability of the content and form of the work and its honest use (point 3), the right to decide on making the work available to the public for the first time (point 4) and to control the manner of using the work (point 5). The inviolability *in principio* of the content and form of the work indicated in point 3 is the said right to the integrity of the work, which results in the prohibition of introducing alterations to the work without the prior consent of its creator [1, p. 138].

The principles of using the work

The legislator precisely defines the rules of using the work, including the architectural work, in art. 49 of *The Act*. This article contains [...] *two principles whose thematic relationship, however it exists, is not very strict* [7, p. 707], after all, paragraph 1 refers to the manner of the use of a piece of work, while paragraph 2 stipulates the conditions for introducing alterations to it. Thus, these two issues are analysed separately. Moreover, the former is only a kind of introduction to the consideration of the issues related to any modifications of the work whatsoever.

In accordance with art. 49 clause 1 of *The Act*, if the contract does not specify the manner of the use of a piece of work, that manner shall comply with the character and purpose of the work and accepted practice.

What should be noted first is the important similarity between the article quoted herein and article 65 of the Civil Code dated 23 April 1964 (e.g. Journal of Laws from 2018, item 1025 with and), which regulates the way in which the declaration of will is construed. The legal doctrine³ proposes several options as for a proper classification of the legislative co-existence of these two regulations:

1) art. 49 cl. 1 of *The Act* supplements the general directives of declarations of will contained in art. 65 k.c., i.e., *Civil Code*, [8, p. 324], [9, pp. 715–717],

¹ The issue of the right to integrity of a work is widely discussed below in [6].

² The author's personal rights should be respected notwithstanding the stipulations of a given contract, activities performed within the framework of allowable public use, as well as the expiry of the author's economic rights [1, p. 139].

³ The legal doctrine is a set of opinions in the field of law studies. The doctrine clarifies the regulations of law, makes their assessment, and suggests changes in legislation.

¹ W odniesieniu do prawa do integralności utworu zob. szerzej [6].

² Autorskie prawa osobiste twórcy winny być respektowane niezależnie od postanowień umownych, działań podejmowanych w ramach dozwolonego użytku publicznego, jak również niezależnie od wygaśnięcia autorskich praw majątkowych do danego utworu [1, s. 139].

³ Doktryna prawa to poglądy nauki prawa. Doktryna wyjaśnia przepisy prawa, dokonuje ich oceny oraz wskazuje propozycje zmian legislacyjnych.

kilka stanowisk co do odpowiedniej kwalifikacji ustawowego współlistnienia tych dwóch przepisów:

1) art. 49 ust. 1 *ustawy* uzupełnia ogólne dyrektywy oświadczeń woli zawarte w art. 65 k.c. [8, s. 324], [9, s. 715–717],

2) art. 49 ust. 1 *ustawy* współkształtuje treść stosunku zobowiązaniowego [10, s. 209–211],

3) rzeczony artykuł zastępuje dyspozycje stron umowy i w tym zakresie pozwala odtworzyć uprawnienia podmiotu korzystającego z utworu⁴,

4) art. 49 ust. 1 *ustawy* stanowi w stosunku do art. 65 k.c. przepis szczególny⁵, wyłączając tym samym stosowanie tego ostatniego przy wykładni oświadczeń woli w zakresie korzystania z utworu [13, s. 463].

Wyodrębnione stanowiska z pewnością się przenikają, jednak w mojej ocenie nie może być mowy o derogacji art. 65 k.c.⁶ Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 65 k.c. oświadczenie woli należy tak tłumaczyć, jak tego wymagają – ze względu na okoliczności, w których zostało złożone – zasady współżycia społecznego oraz ustalone zwyczaje (§ 1), a w odniesieniu do umów należy raczej badać, jaki był zgodny zamiar stron i cel umowy, aniżeli opierać się na jej dosłownym brzmieniu (§ 2). Z tego powodu nie sposób w mojej ocenie zgodzić się z czwartym ze wskazanych powyżej stanowisk, a to chociażby ze względów celowościowych. Przepis art. 65 k.c. stanowi bowiem wyjątkowo istotną regułę interpretacyjną w ramach całego systemu prawa cywilnego. Trudno o racjonalne wytłumaczenie dla wyłączenia jego zastosowania w ramach stosunków autorskoprawnych, nawet biorąc pod uwagę odmienności występujące pomiędzy prawem cywilnym i autorskim.

Ze względu na powyższą argumentację, skłaniałabym się ku kwalifikacji art. 49 ust. 1 *ustawy* jako przepisu uzupełniającego art. 65 k.c. Wykładnia oświadczeń woli w zakresie praw autorskich winna się więc odbywać w oparciu o brzmienie tak art. 49 ust. 1 *ustawy*, jak również art. 65 k.c., nie traktując tego ostatniego jako przepisu ogólnego.

Z literalnego brzmienia art. 49 ust. 1 *ustawy* wynika, że w przypadku, w którym osoba trzecia korzysta z utworu w sposób odpowiadający jego charakterowi, przeznaczeniu, a nadto przyjętym zwyczajom⁷, nie może być mowy o zasadności roszczeń z tytułu naruszenia autorskich praw osobistych, w tym prawa do integralności utworu [7, s. 709], [11]. Wskazane przesłanki należy analizować w oparciu o [...] *pewien normatywny wzorzec osoby rozsądnej, mającej odpowiednie rozeznanie w danej dziedzinie* [...]

⁴ Przepis ten ma charakter klauzuli generalnej, zastępującej dyspozycje stron umowy i zezwalającej na odtworzenie zakresu uprawnień korzystającego z utworu [11], [12].

⁵ Zgodnie z dyrektywą interpretacyjną *lex specialis derogat legi generali* przepisy o większym stopniu szczegółowości należy stosować przed przepisami o mniejszym stopniu szczegółowości. Z zasady tej należałoby wywieść wniosek, że art. 49 ust. 1 *ustawy* ma pierwszeństwo zastosowania, wyłączając tym samym zastosowanie (derogując) art. 65 k.c.

⁶ Tak m.in. Marcin Stępień: [...] *w sytuacji gdy pola eksploatacji nie zostały w umowie w ogóle wymienione lub określone zostały w sposób niewyraźny, to dopuszczalna jest wykładnia oświadczeń woli stron przy uwzględnieniu art. 49 ust. 1 prawa autorskiego oraz art. 65 k.c.* [14].

⁷ Zgodność musi dotyczyć wszystkich trzech wskazanych przesłanek.

2) art. 49 cl. 1 of *The Act* co-shapes the content of the obligation relationship [10, pp. 209–211],

3) the quoted article substitutes for the dispositions of the parties to a contract, therefore, this article permits one to re-construct the rights of an entity using the work⁴,

4) art. 49 par. 1 of *The Act* constitutes in relation to art. 65 k.c. a special provision⁵, thus excluding the application of the latter in the interpretation of declarations of will pertinent to the use of the work [13, p. 463].

The distinguished opinions certainly overlap, however, I believe, there occurs no derogation of art. 65 k.c.⁶ According to the literal wording of art. 65 k.c., the declaration of will should be explained in accordance with the principles of social coexistence and acknowledged customs (§ 1) – because of the circumstances under which such a declaration was made – while in the case of contracts, what should be taken into account first is the consistent intentions of the parties to and the object of the contract, instead a literal interpretation of a given contract (§ 2). Therefore, I think, it is impossible to agree with the fourth of the opinions presented herein above, at least for the reasons of a purpose. The stipulations of art. 65 k.c. provide an exceptionally important principle for interpretation within the entire system of civil law. Thus, it is difficult to provide a rational explanation why this principle was excluded from application in the questions concerning the author's copyright, even taking into account the differences between the civil and the copyright laws.

Because of the above argumentation, I would rather qualify art. 49 cl. 1 of *The Act* as a provision supplementary to art. 65 k.c. An interpretation of declarations of will in the field of copyright should, therefore, lean on the wording of art. 49 cl. 1 of *The Act*, as well as art. 65 k.c., without treating the latter as a general rule.

The literal reading of art. 49 cl. 1 of *The Act* provides the interpretation that if any third party uses a piece of work in accordance with its character, purpose, as well as acknowledged customs⁷, there is no grounds for any claims whatsoever pertinent to the infringement of the author's personal rights, including the right to the integrity of the work [7, p. 709], [11]. The indicated premises should be analysed on the basis of [...] *a certain normative pattern of a reasonable person who has an adequate understanding of a given field [...] and enjoys knowledge on how works of a defined kind are usually used* [7, p. 709].

⁴ This provision is of a general character, replacing the instructions of the parties to the contract and permitting the reproduction of the scope of rights of the user of the work [11], [12].

⁵ In accordance with the interpretative directive *lex specialis derogat legi generali*, regulations of a higher degree of detail should be applied before regulations of the lower degree of detail. Thus one can infer from this principle that art. 49 cl. 1 of *The Act* should be applied as prior to any other provisions, thus excluding the application (derogating) of art. 65 k.c.

⁶ This is the opinion of, among others, Marcin Stępień: [...] *in a situation when the fields of exploitation of the work are not specified in the contract at all, or are defined in a vague way, the declarations of will of the parties is acceptable with the reservation that art. 49 cl. 1 The Act and art. 65 k.c.* [14] are taken into account.

⁷ The consistency must apply to all of the three indicated premises.

oraz wiedzę o tym, w jaki sposób korzysta się zazwyczaj z utworów określonego rodzaju [7, s. 709].

Zgodnie z art. 49 ust. 2 *ustawy* następcą prawny, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych, nie może bez zgody twórcy czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić.

Dokonywanie zmian w utworze, które w mojej ocenie stanowi kwalifikowaną postać korzystania z utworu, jest w pewnych sytuacjach niewątpliwie konieczne⁸. Przytoczony przepis wychodzi naprzeciw znalezieniu swobodnego punktu równowagi pomiędzy ochroną praw osobistych twórcy a interesem osoby korzystającej z utworu – w szczególności nabywcy autorskich praw majątkowych lub licencjodawcy. Za błędną należy więc uznać sformułowaną niekiedy tezę, jakoby bez zgody twórcy właściciel obiektu nie mógł dokonać w nim żadnych modyfikacji. Właśnie tę kwestię reguluje przytoczony przepis, zakreślając swobodne ramy relacji twórcy i następcy prawnego. Ustawodawca dokonał przy tym podziału zmian. W pierwszej kolejności wyróżnia zmiany, które są podyktowane oczywistą koniecznością, a *contrario* takie, którym oczywistej konieczności przypisać nie można. W drugiej kolejności wyróżnia zmiany, którym twórca nie miałby słusznej podstawy się sprzeciwić, a *contrario* takie, w stosunku do których twórcy należy ową słuszną podstawę do wyrażenia sprzeciwu przyznać.

Założeniem art. 49 ust. 2 *ustawy* jest akceptacja możliwości dokonywania przez następcę prawnego pewnych zmian w utworze (oczywista konieczność), nawet bez zgody twórcy, często też wbrew jego woli (brak słusznej podstawy sprzeciwu) [15, s. 420], przy czym koniecznym warunkiem tej akceptacji jest każdorazowe poszukiwanie wspomnianego punktu równowagi pomiędzy ochroną praw obu tych podmiotów. Należy więc dojść do wniosku, że w praktyce zachodzą będą zarówno sytuacje, w których inwestor będzie mógł dokonać zmiany utworu bez zgody projektanta, jak i takie, w których taka zgoda będzie konieczna, wobec niespełnienia przesłanek z art. 49 ust. 2 *ustawy*⁹.

Dwie wskazane w art. 49 ust. 2 *ustawy* przesłanki (mierniki [16, s. 382]) warunkujące możliwość wprowadzenia zmian w utworze doktryna uznaje za nieostre [7, s. 714], [15, s. 420]. Trudno bowiem o prawidłową ich kwalifikację w konkretnych sytuacjach (*ad casum*). Zapewniają jednak konieczną – zwłaszcza w regulacjach cywilistycznych – elastyczność prawa, sprzeciwiając się nadmiernej kazuistyce.

Przesłanka oczywistej konieczności w pewnym stopniu urealnia zasięg prawa wynikającego z art. 16 pkt 3

In accordance with art. 49 cl. 2 of *The Act*, a legal successor – regardless of having purchased all the author's economic rights – may not, without consent of the author, alter the work in any way unless it is obviously necessary and the author has no justified reason to object to it.

Introducing alterations in a piece of work, which in my opinion constitutes a qualified form of using the work, is in certain situations undoubtedly necessary⁸. The quoted regulation meets the need for a specific balance point between the protection of the author's personal rights and the interest of a person using the author's work – particularly the purchaser of the author's economic rights or the licensee. Thus, it is wrong to formulate the thesis that the owner of the object is not permitted to make any alterations to it without the author's consent. This issue, precisely, is regulated by the quoted provision, outlining a certain specific framework for the relationship between the author and their legal successor. The legislator issuing the provision also classified alterations. First, there are such alterations which are dictated by an obvious necessity, contrary to such ones which cannot be excused by any necessity whatsoever. Secondly, there are alterations in case of which the author would have no reasonable grounds to oppose them, contrary to such ones where the author could have reasonable grounds to disagree to them.

Art. 49 cl. 2 of *The Act* stipulates a possibility of alterations in a work of art by a legal successor (obvious necessity) even without the author's consent or, even, against the creator's will (no reasonable grounds for disagreement) [15, p. 420] under the indispensable condition of seeking the above mentioned balance point between the protection of the right of both parties in question. Thus, a conclusion may be drawn that in practice both situations will happen: first, when the investor will be permitted to introduce alterations without the designer's consent and, second, when the designer's consent will be necessary, in the event of failure to comply with the provisions of art. 49 cl. 2 of *The Act*⁹.

Two of the premises indicated in art. 49 cl. 2 of *The Act*, which precondition the possibility of alterations in a piece (measurements [16, p. 382]), are considered vague by the doctrine [7, p. 714], [15, p. 420] because it is difficult to classify them correctly in concrete situations (*ad casum*). However, they ensure the necessary flexibility of law – especially in civil-law regulations – preventing, also, excessive casuistry.

The premise of an obvious necessity introduces a certain degree of realism into the application of regulations stipulated in art. 16 cl. 3 of *The Act* which embrace the right to integrity of the work – after all, in certain areas of

⁸ Nawiązując do wskazanej na wstępie definicji utworu, w tym definicji utworu architektonicznego, należy zauważyć, że zmiana nie dotyczy bezpośrednio dobra niematerialnego, lecz dokonywana będzie w utworze niejako pośrednio poprzez nośnik, na którym utwór ten jest utrwalony.

⁹ Należy wyraźnie podkreślić, że przesłanka oczywistej konieczności zmiany i brak słusznej podstawy sprzeciwu twórcy, dla skorzystania z możliwości, jaką daje art. 49 ust. 2 *ustawy*, muszą być spełnione łącznie.

⁸ Referring to the definition of a piece of work given in the introduction, including the definition of an architectural work, it should be noted that the alteration does not directly pertain to an intangible asset but it will be introduced in the work somehow indirectly through the medium on which the work is recorded.

⁹ It should be strongly emphasised, that the premise of the obvious necessity for an alteration and the premise of the absence of grounds for the author's disagreement, permitting the stipulations of art. 49 cl. 2 of *The Act*, must be fulfilled jointly.

ustawy, a więc prawa do integralności utworu – wszak w niektórych dziedzinach działalności twórczej wprowadzanie zmian jest zasadą, a nie wyjątkiem [17, s. 20], [13, s. 470]. Oczywiście konieczność pełni przede wszystkim dwie funkcje, mianowicie funkcję dywersyfikacyjną pozwalającą ocenić dopuszczalność dokonania konkretnych zmian w konkretnym utworze oraz funkcję limitującą określającą zakres owych zmian. Należy zaznaczyć, że oczywiście konieczność, czy innymi słowy niezbędność, z jednej strony powinna mieć charakter obiektywny, z drugiej zaś powinna być rozpatrywana w świetle konkretnego utworu architektonicznego [8, s. 326]. Przedstawiciele doktryny dokonują nadto podziału omawianej niezbędności, wyróżniając w tym zakresie zmiany wymagane dla zapewnienia:

- 1) normalnej lub prawidłowej eksploatacji,
- 2) eksploatacji zgodnej z prawem,
- 3) eksploatacji zgodnej z nowymi technikami,
- 4) zgodności ze znanymi twórcy założeniami dotyczącymi przeznaczenia i funkcji utworu [7, s. 714–717]¹⁰.

W odniesieniu do utworów architektonicznych lista ta jest doktrynalnie uzupełniana o konieczność zwiększenia bezpieczeństwa obiektu, poprawienia błędów [18, s. 74], czy też o uzasadnione potrzeby właściciela, jak np. należyte umotywowane zwiększenie powierzchni użytkowej obiektu [7, s. 717], przystosowanie obiektu do korzystania przez osoby niepełnosprawne [19]. Powyższe należy analizować przy uwzględnieniu potencjalnych konsekwencji niewprowadzenia zmian [1, s. 144], [8, s. 326], mając nadto na uwadze, że ingerencja w treść czy formę utworu możliwa jest wyłącznie w minimalnym, koniecznym zakresie. Co za tym idzie, dozwolone są jedynie zmiany [...] *absolutnie konieczne ze względu na dany sposób wykorzystania utworu oraz zgodne z charakterem utworu i jego przeznaczeniem wynikającym z umowy* [13, s. 471].

W odniesieniu do utworów architektonicznych istotne znaczenie ma konieczność dostosowania do wymogów prawnych, aktywująca się w sytuacji gdy projekt nie zawiera obligatoryjnych elementów, zaproponowane rozwiązania są sprzeczne z warunkami technicznymi czy też nie uzyskano akceptacji odpowiednich organów administracji publicznej [20]. Z oczywistych względów, mając na uwadze wieloetapowość prac projektowych, a następnie budowlanych, zmiany te można podzielić na takie, które do wymogów prawnych dostosowują projekt, oraz takie, które dostosowują wykonany w oparciu o projekt obiekt budowlany [7, s. 717].

Przesłanka słusznej podstawy sprzeciwu jest drugą z przesłanek regulowanych przez art. 49 ust. 2 *ustawy*. Wykazuje ona ścisły związek z oczywistą koniecznością zmian¹¹. Przyznanie twórcy słusznej podstawy sprzeciwu

creative activity introducing alterations is a principle not an exception [17, p. 20], [13, p. 470]. An obvious necessity first of all performs two functions: that of diversification, which function permits the assessment if concrete alterations in a concrete work and that of limitation, which determines the scope of these alterations. However, it should be pinpointed that the obvious necessity or, in other words, indispensability should, on one hand, be of an objective nature and, on the other, should be considered in the light of a concrete architectural work [8, p. 326]. Moreover, representatives of the doctrine make additional divisions within the necessity in question, distinguishing the changes which are required to ensure:

- 1) normal and/or proper exploitation,
- 2) exploitation in accordance with the stipulations of law,
- 3) exploitation in accordance with the latest technology,
- 4) compatibility with the assumptions known to the author as for the purpose and function of the work [7, pp. 714–717]¹⁰.

In case of architectural works, the above list is doctrinally supplemented with the necessity to increase the safety of the object, correction of errors [18, p. 74] or the legitimisation of needs of the owner, such as a properly motivated increase of the usable area of the object [7, p. 717], adaptation of the object for needs of disabled people [19]. The above issues should be analysed taking into account potential consequences of not making changes [1, p. 144], [8, p. 326] and the fact that any interference with the content and/or form of a piece of work is only permissible to a minimum and necessary degree. Consequently, the only allowable alterations are those which [...] *are absolutely indispensable in the light of the use of the work, are congruent with the character of the work and its purpose stipulated in the contract* [13, p. 471].

Considering the pieces of architectural work, the necessity to adjust the work to legal requirements has an essential, which meaning appears in the situation when a design does not contain necessary elements, or proposed solutions contradict technical conditions, or no acceptance from administrative organs has been obtained [20]. For obvious reasons and bearing in mind the fact that the design process and, subsequent, construction works are performed in stages, the alterations can be divided into those which adjust the design to legal requirements and those which adjust a building constructed in accordance with the design [7, p. 717].

A premise for a grounded disagreement is the second of the premises subject to the regulations of art. 49 cl. 2 of *The Act*. This premise shows a strict link to the obvious necessity for changes¹¹. This premise is strictly linked

¹⁰ Jak dodatkowo wyjaśniają Barta i Markiewicz, *Stadion, budynek uniwersytecki, szpital czy stacja nie mają wyłącznie celów estetycznych. Ich funkcje użytkowe powodują, że są one podatne na takie okoliczności jak zmieniające się potrzeby, wzrost zanieczyszczenia środowiska, zmiany techniczne lub prawne. Twórcy wiedzą o tym w chwili tworzenia dzieła* [1, s. 143].

¹¹ W doktrynie zaproponowano nawet wykładnię, zgodnie z którą jeśli konkretną zmianę uzna się za oczywiście konieczną, to co do zasady

¹⁰ As Barta and Markiewicz additionally explain: *A stadium, a university building, a hospital or a station do not only have aesthetical purposes. Their utility functions make them susceptible to circumstances such as changing needs, increased environmental pollution, technical or legal changes. The creators know about this at the time of creating their works* [1, p. 143].

¹¹ The doctrine even offers a certain interpretation, saying that if an alteration has been found obviously necessary, it is impossible to

srowadza się do uznania przewagi jego interesów osobistych¹² nad interesami nabywcy autorskich praw majątkowych, przy czym owa potencjalna przewaga winna być analizowana z uwzględnieniem wszelkich relewantnych okoliczności danej sprawy [7, s. 715, 716]. Należy badać zarówno osobiste – a więc subiektywne – odczucia twórcy, jak i kryteria obiektywne [13, s. 472]. Według propozycji Tomasza Targosza słuszną podstawę sprzeciwu twórcy należy oceniać w szczególności przez pryzmat następujących okoliczności:

- 1) stopnia twórczości utworu¹³,
- 2) rodzaju i zakresu planowanej zmiany,
- 3) rodzaju i przeznaczenia obiektu,
- 4) wpływu zmiany na postrzeganie twórcy [7, s. 718].

Praktyczne zastosowanie omawianej regulacji ma niezwykle istotne znaczenie w odniesieniu do utworów architektonicznych [1, s. 143], [7, s. 718], [16, s. 391–394]. Polska ustawa, inaczej niż ma to miejsce w niektórych obcych ustawodawstwach, nie zawiera szczególnej regulacji prawa do integralności tej kategorii utworów¹⁴, nie formułuje żadnych dodatkowych, specyficznych instytucji jego ochrony. Zastanowić się więc należy, czy przepis art. 49 ust. 2 *ustawy* jest przepisem odpowiednim i wystarczającym z punktu widzenia wspomnianych zagadnień.

Jeszcze przed rozpoczęciem prac projektowych oraz w ich początkowej fazie inwestor przedstawia projektantowi pewne założenia i wymagania, istotnie ukierunkowujące twórczą działalność tego ostatniego¹⁵. Wobec długotrwałości procesu projektowego założenia te ulegają najczęściej pewnym modyfikacjom. Inwestor potencjalnie dopiero na pewnym etapie prac może dojść do wniosku, że przedstawiana przez projektanta koncepcja odbie-

with the obvious necessity for alterations. The acknowledgement of the creator's grounded right for disagreement is reduced to the acceptance of the prevailing importance of his personal interests¹² over the interests of the purchaser of the author's economic rights with the reservation, however, that said potential prevalence should be analysed taking into account all relevant circumstances [7, pp. 715, 716]. What should be scrutinised is both personal criteria – that is subjective – the feelings of the creator and objective ones [13, p. 472]. Tomasz Targosz suggests that the grounded stance of disagreement of the creator should be particularly assessed through the prism of the following circumstances:

- 1) the level of creativity of the given piece¹³,
- 2) the kind and scope of the planned alteration,
- 3) the kind and purpose of the building,
- 4) the impact of the alterations onto the perception of the author [7, p. 718].

The practical application of the discussed regulation is exceptionally important in the case of architectural pieces [1, p. 143], [7, p. 718], [16, pp. 391–394]. The Polish Act, contrary to legislation of other countries, contains no specific provisions as for the right to integrity in this category of works¹⁴, neither does it formulate any specific institutions for the integrity protection. One should thus consider whether the provisions of art. 49, cl. 2 of *The Act* are suitable and sufficient in the light of the above-mentioned issues.

Even before the commencement of designing work and/or during its initial stage, the investor presents the designer with his assumptions and requirements which are significant for the creative work of the latter¹⁵. In the view of the fact that designing is a long-lasting process, some of its initial assumptions are usually modified. The investor may only realise at a certain stage of the work that the designer's concept departs from his actual expect-

twórcy nie można przypisać słusznej podstawy sprzeciwu. Jak wyjaśnia Tomasz Targosz, *Wydaje się rozsądne przyjęcie, że jeśli zmiana w utworze może być uznana za konieczną, to z reguły nie istnieje po stronie twórcy słuszna podstawa, by się jej sprzeciwić. Słuszna podstawa sprzeciwu została wprowadzona jako kryterium będące rodzajem „bezpiecznika” dla twórcy, by dać mu możliwość ochrony prawa do integralności w tych sytuacjach, w których konieczność zmiany co prawda występuje, ale istnieją po jego stronie wystarczająco silne i uzasadnione interesy osobiste, które w konkretnej sytuacji powinny zyskać przewagę* [7, s. 715]. Z pewnością istnieje pewien nierozzerwalny związek (zależność) pomiędzy dwoma przesłankami wskazanymi w art. 49 ust. 2 *ustawy*, jednak czynienie tak daleko idących wniosków pozostaje w mojej ocenie w sprzeczności z ogólnymi zasadami techniki prawodawczej. Gdyby ustawodawca wychodził z analogicznego założenia, jakoby w oczywistej konieczności zmiany zawierał się – czy też wynikał z niej – brak słusznej podstawy sprzeciwu, z pewnością nie formułowałby dwóch odrębnych przesłanek w ust. 2 omawianego artykułu, lecz poprzestał wyłączyć na pierwszej z nich.

¹² Z wyłączeniem interesów majątkowych.

¹³ Jak wskazuje Tomasz Targosz, [...] *stopień twórczości utworu, czyli – inaczej mówiąc – to, czy chodzi o utwór wysoce oryginalny, czy też kwalifikowany jako utwór jedynie z uwagi na niezwykle daleko idące obniżenie przesłanek twórczości* [7, s. 718].

¹⁴ W odniesieniu do zasadności wprowadzenia przepisów szczególnych dotyczących utworów architektonicznych zob. szerzej [21, s. 119–141].

¹⁵ Należy pamiętać, że utwór architektoniczny ma w głównej mierze użytkowy charakter, a co za tym idzie – w możliwie najpełniejszym zakresie winien odpowiadać oczekiwaniom inwestora. Jednocześnie jednak działalność projektanta jest działalnością twórczą, w której ramach realizuje on pewną koncepcję, według indywidualnej wizji twórczej.

admit that the creator has the grounds for any reasonable disagreement. As Tomasz Targosz explains: *It seems reasonable to assume that if an alteration in a piece of architectural work can be deemed necessary, usually, the creator does not stand on the grounds permitting him to reasonably oppose it. The grounded stance of disagreement was introduced as a criterion with a somewhat “safety valve” function for the creator to give him the opportunity to protect the right to integrity in those situations where the need for an alteration does occur indeed, but there are sufficiently strong and legitimate personal interests on his side which should be given priority in a concrete situation* [7, p. 715]. Certainly, there is a certain indispensable link (interdependence) between the two premises indicated in art. 49 cl.2 of *The Law*, however, drawing such far-fetched conclusion is, in my view, against the general principles of legislative technique.

¹² Excluding property interests.

¹³ As Tomasz Targosz indicates: [...] *the level of creativity of a given piece or – in other words – the criterion whether a given work is highly original or qualified as a copyrighted work only because the threshold of creativity has been strongly lowered* [7, p. 718].

¹⁴ Regarding the appropriateness of introducing specific provisions for architectural works, see a broader discussion [21, pp. 119–141].

¹⁵ It should be remembered that an architectural piece of work is of predominantly utility character, therefore it should meet the expectations of the investor in possibly the broadest scope. At the same time, however, the designer's work is of a creative character, where he realises his own concept, following his own creative vision.

ga od jego rzeczywistych oczekiwań. W konsekwencji stosunkowo częstą sytuacją jest – w zależności od etapu – albo kontynuacja prac projektowych przez inną osobę, albo chęć modyfikacji wybudowanego obiektu [22]. Zarówno kontynuacja prac projektowych, jak i późniejsza modyfikacja obiektu stanowiąc będą co do zasady naruszenie przestrzennej integralności dzieła, a co za tym idzie – autorskich praw osobistych. To właśnie wspomnianego na wstępie prawa do integralności utworu najczęściej dotyczy spór pomiędzy projektantami albo pomiędzy projektantem a inwestorem.

Warto zastanowić się nad zadaniem przez Elżbietę Wojnicką pytaniem: *Czy autor projektu przyszłego dzieła użytkowego ma prawo żądać wiernego urzeczywistnienia swoich koncepcji?* [16, s. 393]. Bezrefleksyjne udzielenie pozytywnej odpowiedzi mogłoby w pewnych sytuacjach doprowadzić do swoistej kolizji ze specyfiką utworów użytkowych, do których zalicza się twory architektoniczne. O ile twórca niezaprzeczalnie korzysta z autorskoprawnej ochrony, o tyle właściciel nieruchomości jest dysponentem podstawowego i najszerszego prawa rzeczowego, jakim jest prawo własności. Sytuacja ta przesądza o zasadniczych odmiennościach twórczości architektonicznej, które to – jak sądzę – należy mieć na uwadze w każdym przypadku wykładni przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Ze względu na wspomniany użytkowy charakter utworów architektonicznych oraz swoistą wypadkową prawa własności i prawa autorskiego to ostatnie – jak wskazują niektórzy przedstawiciele doktryny – cechuje większa swoboda tak w zakresie dozwolonej modyfikacji utworów [16, s. 393], jak i w zakresie twórczości inspirowanej [23, s. 82].

Orzeczenia sądowe

Jak wskazuje praktyka orzecznicza, stosowanie *ad casum* przesłanek z art. 49 ust. 2 *ustawy* jest zwykle problematyczne. Przytoczenie orzeczeń zapadłych na gruncie tej regulacji pozwoli więc nieco urzeczywistnić przeprowadzoną powyżej teoretycznoprawną analizę art. 49 *ustawy*.

W wyroku z 25 maja 1979 r. [24] Sąd Wojewódzki w Krakowie uwzględnił powództwo projektanta wobec naruszenia prawa do integralności utworu przez inwestora, który zamiast obiektu 24-piętrowego wybudował obiekt 11-piętrowy, dokonał nadto modyfikacji w zakresie zieleni i obiektów małej architektury. Sąd nie przychylił się do stanowiska strony pozwanej, jakoby skrócenie procesu budowlanego i zmniejszenie kosztów inwestycji winny uzasadniać możliwość wprowadzenia rzeczonych zmian bez zgody projektanta, i w konsekwencji zakwalifikował to działanie jako prowadzące do wypaczenia koncepcji architektonicznej strony powodowej.

Na skutek wniesionej przez pozwanego rewizji, w wyroku z 11 grudnia 1981 r. [20] Sąd Najwyższy zauważył, że poza skróceniem czasu realizacji i zmniejszeniem kosztów inwestycji, w sprawie wystąpiła okoliczność, na którą inwestor nie miał wpływu. Otóż właściwy organ administracji publicznej, jakim był w tej sprawie Minister Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych, odmówił zgody na wybudowanie budynków o zaprojekto-

tations. Consequently, it is relatively frequent that – depending on the stage of work – another person continues the designer's work or the need for modifications appear when the building has already been built [22]. Both the continuation of the design work and subsequent alterations in a finished building will in principle constitute the infringement of the spatial integrity of the work and, as a result of this, the violation of the author's copyright interests. And it is usually the issue of the integrity of the work which is the most frequent reason for an argument between designers and/ or designer and investor.

It is worth contemplating the question posed by Elżbieta Wojnicka: *Is the designer of a future utility work entitled to demand the veracious realisation of his concept?* [16, p. 393]. A heedless answer to this question might in some situations cause a peculiar clash with the specific character of utility designs, which include architectural works. While the creator undoubtedly enjoys the copyright protection, the owner of the property enjoys the most fundamental and widest proprietary right, which the right of ownership is. This situation determines the fundamental disparateness of architectural creation which, I reckon, must be taken into account whenever one construes the stipulations of the Act on Copyright and Related Rights. Because of the aforementioned utility character of architectural works, as well as the specific resultant of the proprietary law and copyright, the latter – as some representatives of the doctrine indicate – is characterised by more freedom both in the allowable scope of modification of works [16, p. 393] and in the area of inspired creation [23, p. 82].

Judicial decisions

What emerges from judicial practice is the fact that the application *ad casum* of the provisions of art. 49 cl. 2 of *The Act* is usually problematic. The recapitulation of the verdicts issued on the basis of this regulation will permit us to have a more practical view of the theoretical analysis of art. 49 of *The Act* made herein above.

The court verdict of 25 May 1979 [24] returned by the Provincial Court in Cracow approved the plea of the designer claiming that the investor violated the right to the integrity of the work by building an 11-floor high object instead of 24 floors of his design; additionally, the investor modified green areas and the objects of street, garden and playground furniture. The court rejected the plaint of the defendant who claimed that the reduced duration and costs of the investment were sufficient reason for the implementation of the alterations in question without the consent of the designer and, finally, adjudicated that such a behaviour of the defendant resulted in the distortion of the architectural concept of the plaintiff.

The plaintiff contested the verdict, consequently, the supreme court issued a verdict on 11 December 1981 where it adjudicated that besides the shortening of the time of the building works and cost reduction, another circumstance appeared in the case which was beyond the capacity of the investor: namely the competent organ of public administration who, in this case, was the Minister

wanej wysokości. Inwestor nie miał więc możliwości podjęcia jakichkolwiek innych czynności aniżeli częściowe odstępianie od założeń projektowych. Sąd wyjaśnił, że: *Oczywista konieczność wprowadzenia do koncepcji projektowej urbanistyczno-architektonicznej osiedla mieszkaniowego stosownej zmiany [...] naruszającej integralność tej koncepcji może wynikać z braku zgody właściwego organu administracji państwowej na projektowanie lub realizację budownictwa mieszkaniowego powyżej określonej ilości kondygnacji. W takiej sytuacji autor projektu nie może mieć słusznej podstawy sprzeciwienia się zmianie polegającej na zastąpieniu zaprojektowanych budynków budynkami o niższej ilości kondygnacji. Twórca projektu realizowanego etapami w postaci poszczególnych przedsięwzięć /zadań/ inwestycyjnych zatwierdzanych do realizacji sukcesywnie, powinien liczyć się z możliwością niewyrażenia przez właściwy organ zgody na realizację zaprojektowanej części budynków wysokich, a tym samym z oczywistą koniecznością zmiany projektu nie zatwierzonego do realizacji [20].*

Oczywista konieczność to coś nieuniknionego i niezbędnego, podyktowanego co do zasady okolicznościami zewnętrznymi, w większości niezależnymi od inwestora. Próba analogicznej kwalifikacji przesłanek ekonomicznych wywołuje więc słuszne wątpliwości.

W wyroku z 27 czerwca 1988 r. [25] Sąd Najwyższy wyjaśnił, że modyfikacja wnętrza obiektu, w szczególności ze względu na niewielki krąg odbiorców, nie stanowi zmiany, na którą należałoby uzyskać zgodę twórcy. Sąd ten uznał, że w odniesieniu do architektury wnętrz prawo autorskie obejmuje swoją ochroną utwór utrwalony w postaci rysunku czy modelu, wyłączając jednak utrwalenie w postaci urządzonego mieszkania.

W wyroku z 20 lutego 1997 r. [26] Sąd Apelacyjny w Warszawie orzekł, że modernizacja elewacji budynku nie jest uzasadniona w świetle przesłanek z art. 49 ust. 2 *ustawy*, jeśli jej zakres jest zbyt daleko idący, tj. wykracza poza oczywistą konieczność i silnie ingeruje w twórcze elementy utworu. Okolicznością bezsporną niniejszej sprawy był zły stan techniczny dotychczasowej elewacji. Prace remontowe miały więc w ogólnym ujęciu polegać na demontażu dotychczasowych ścian zewnętrznych budynku i wykonaniu nowej konstrukcji. Sprowadziły się jednak do usunięcia pasów muru, stanowiących cechę charakterystyczną pierwotnej bryły budynku. Kompozycja została pozbawiona szczególnego układu poziomego. Sąd stwierdził, że prace przeprowadzone były w zakresie szerszym niż podyktowany względami technicznymi (zmiana architektury ścian zewnętrznych nie była w niniejszej sprawie niezbędna), a w konsekwencji elewacja budynku utraciła charakterystyczną formę, istotnie zmienił się wygląd całego obiektu. Konieczność przeprowadzenia prac remontowych nie uchyliła w takich okolicznościach bezprawności działania.

W wyroku z 18 czerwca 2003 r. [27] Sąd Apelacyjny w Krakowie rozstrzygnął spór, w którym próbowano wykazać nieuzasadnioną ingerencję w utwór architektoniczny i naruszenie autorskich praw osobistych twórców projektu zagospodarowania placu. Zgodnie z założeniami projektowymi plac miał stanowić otwartą przestrzeń

of Building, Construction and Material Industry, refused to issue the permit for a building of the designed height; therefore, the investor had no other choice but partially resign from the designer's concept. The Court explained that: *The obvious necessity for appropriate alterations in the urban-planning and architectural design of a housing estate [...] violating the integrity of the concept may have resulted from the lack of due permits from the competent organ of public administration with regard to the design and construction of residential buildings exceeding a certain number of floors. In such a situation, the author of the design was not in a justified position to object to alterations due to which the designed high buildings had been replaced by lower ones. The author of the design realised in stages, in which particular investment projects/tasks are successively approved of, should be prepared for the possibility of a competent administrative organ not agreeing to permit the construction of high buildings; consequently, the author should be prepared for the obvious necessity for alterations in the project not approved for implementation [20].*

Obvious necessity denotes something unavoidable and indispensable, dictated in principle by external circumstances which, in the majority of cases, are independent of the investor. However, an attempt to apply the same qualification for economic premises raises justified doubts.

The Supreme Court in its verdict of 27 June 1988 [25] explained that the modification of an interior of an object, especially in the context of a limited number of users, shall not be considered an alteration which requires the author's permission. The Court adjudicated that with regard to interior design the copyright protection applies only to the work recorded in the form of a drawing or a model, excluding, however, the fixation of a design in the form of a furnished flat.

In its verdict of 20 February 1997 [26], the Appellate Court in Warsaw decided that the modernisation of the elevation of a building may not be grounded in the light of the stipulations of art. 49 cl. 2 of *The Act* if it is too far-fetched, e.g., the modernisation goes beyond the obvious necessity and strongly interferes with the creative elements of the piece. An unquestionable circumstance in the discussed case was the bad technical condition of the existing elevation. Generally speaking, the modernisation work embraced the dismantling of the existing external walls of the building and making a new construction. However, the modernisation actually caused the removal of horizontal strips of walls, the strips constituting a characteristic feature of the original building; thus, its composition was deprived of its specific horizontal arrangement. The Court adjudicated that the works were performed in a scope wider than dictated by technical necessity (the change in the architecture of external walls architecture was not indispensable in the discussed case), consequently the facade of the building lost its specific form and the appearance of the entire edifice was significantly altered. The necessity for repair works did not override the unlawfulness of operations in such circumstances.

In the verdict of 18 June 2003 [27] the Appellate Court in Cracow decided in the litigation in which a party there

urbanistyczną, eksponującą fasady zabytkowych obiektów i według tej właśnie koncepcji inwestycja została zrealizowana. Bez uzyskania stosownej zgody twórców na placu wzniesiono pomnik. Ze względu na centralne usytuowanie i znaczne rozmiary stał się elementem dominującym, nieprzystającym do ascetycznego charakteru placu. Usytuowanie pomnika na placu uniemożliwiło także montaż tymczasowych elementów jego aranżacji, np. sceny dla występów artystycznych czy też szklanego pawilonu ekspozycyjnego. Sąd orzekł, że zmiana dotycząca jedynie funkcjonalnych (technicznych) elementów utworu nie stanowi naruszenia prawa do integralności utworu, albowiem *Ochronie na gruncie prawa autorskiego podlegają tylko estetyczne, a nie funkcjonalne elementy w strukturze utworu architektonicznego* [27]. Z orzeczeniem tym polemizuje Agnieszka Damasiewicz, która w krytycznej glosie wskazała, że brak jest podstaw, aby dokonywać podziału na elementy estetyczne oraz funkcjonalne utworu architektonicznego, albowiem także drugie z nich mogą być twórczo nacechowane¹⁶.

Sprawa, która ostatecznie nie została przeanalizowana w toku postępowania sądowego, dotyczy projektu krakowskiego biurowca. Dokładnie 50 lat temu zespół architektów wygrał konkurs na projekt wieżowca, którego budowę z powodów finansowych ukończono jedynie częściowo (stan surowy otwarty). Na przestrzeni lat powstawało wiele zamiennych koncepcji architektonicznych, jednak dopiero kilka lat temu rozpoczęto prace przygotowawcze do nowej inwestycji [29]. Opublikowane w sprawie materiały prasowe wskazują, że na zmianę pierwotnego projektu nie uzyskano zgody twórców. Aktualny inwestor wyjaśniał, że nie można go kwalifikować jako utworu w rozumieniu prawa autorskiego, ponieważ nie ma cech indywidualności i oryginalności ze względu na zastosowanie typowych włoskich ścian odsłonowych, nadto, że projekt ustalony został jedynie na papierze, a wzniesiony obiekt nie jest ukończony [30]. Zdaje się, że fakt zainspirowania się przez architekta pewnym powszechnie znanym nurtem czy stylem architektonicznym nie jest wystarczającą przesłanką do odmowy pozytywnej kwalifikacji autorskoprawnej w innym kraju. Również argumentacja dotycząca formy ustalenia utworu i nieukończenia obiektu budowlanego nie znajduje oparcia w regulacji autorskoprawnej.

Wobec nieskorzystania w niniejszej sprawie z drogi procesowej trudno jednoznacznie stwierdzić, jaki wydykt, a w szczególności jaką argumentację podniósłby sąd w ramach rozpoznania. Z pewnością głębokiej analizie winno zostać poddane to, czy rzeczywiście doszło do ingerencji w estetyczne elementy utworu. Zastanawia też, czy sąd wziąłby pod uwagę znaczny wpływ czasu pomiędzy ustaleniem utworu pierwotnego a ustaleniem utworu, w oparciu o który aktualnie prowadzone są prace inwestycyjne. O ile możliwość zastosowania nowych rozwiązań technicznych wobec przesłanki oczywistej konieczności

to tried to prove an ungrounded interference with a piece of architectural work and the infringement of personal rights of the authors of the project for the development of a square. The design planned the square would have a character of an open urban space, exposing facades of ancient buildings. The design was duly realised following this train of thought. However, a monument was erected on the square without the consent of its designers. The monument, due to its central location in the square became a dominating element, violating the aesthetical character of the square. Additionally, the placement of the monument rendered the assembly of some planned elements of the furniture of the square impossible, e.g., a stage for artistic performances and a glass exhibition pavilion. The Court decided that the alteration of only the functional (technical) elements of the work did not infringe the integrity of this work because: *What is protected by copyright regulations is only aesthetical, not functional elements of the structure of an architectural piece* [27]. Agnieszka Damasiewicz argues against such a ruling, indicating in her critical gloss that there are no grounds to make a distinction between aesthetical and functional elements of an architectural piece because the latter can also be creatively marked¹⁶.

The case which ultimately was not analyzed in the course of litigation in the case concerning a design for an office building in Cracow. Exactly 50 years ago, a team of architects won a competition for the design of an office building but the construction process was only partially realised (the open-shell structure) because of financial reasons. As time passed, many different concepts were offered, however, it was only a few years ago that preparation works of the investment began [29]. Press release of the investment informs that the authors' permission for the alterations of their original design has never been obtained. The current investor explains that the design must not be qualified as the work in the understanding of the Act on Copyright because the design is deficient in individuality and originality due to the use of standard Italian protection walls, moreover, the design was only fixed on paper while the erected object remains unfinished [30]. It seems, however, that, in other countries, the fact the architect was inspired by a certain commonly known trend and/or style in architecture is not a sufficient premise for the refusal of the qualification of the work as subject to copyright protection. Similarly, the argumentation concerning the form of the fixation of the work and the incompleteness of the building itself is not grounded in the stipulations of copyright law.

Because the discussed case was finally not subject to a court litigation, it is difficult to unequivocally determine which verdict might have been returned or what argumentation the court would have used in considering the case. What should certainly have been scrutinised is the question whether any interference with the aesthetical ele-

¹⁶ Funkcjonalność jest cechą architektury jako sztuki użytkowej i może być wyrażona w sposób twórczy, a tym samym podlegać ochronie autorskoprawnej [28].

¹⁶ Functionality is the feature of architecture as applied art and can be expressed in a creative way, therefore, it can also be protected by copyright [28].

wydaje się przesądzona, o tyle dokonanie zmian w zakresie elementów estetycznych bez zgody twórcy jest w mojej ocenie wątpliwe.

W wyroku z 13 października 2015 r. [31] Sąd Okręgowy w Warszawie stwierdził naruszenie autorskich praw osobistych powoda. W przedmiotowej sprawie inwestor zrealizował zamierzenie inwestycyjne na podstawie dwóch odrębnych projektów – wcześniejszego projektu powoda oraz późniejszego projektu innego podmiotu. Jak wynika z uzasadnienia omawianego orzeczenia, *W projekcie wykorzystano kluczowe rozwiązania urbanistyczne, architektoniczne i funkcjonalne autorstwa A.M.* [powoda – przyp. J.K.] *stanowiące efekt jego pracy na podstawie zawartych ze szpitalem umów, które dodatkowo zostały uzupełnione o nowe elementy, nieznanne i niezaprobowane w jakiegokolwiek formie przez powoda* [31]. Na podstawie zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego w postaci umów, dokumentacji projektowej, opinii biegłych etc. sąd skonstatował, że powód nie przeniósł na pozwanego prawa do wykonywania autorskich praw zależnych do utworu, zaś przeniesione do utworu pozwanego elementy nie były zdeterminowane użytkowymi cechami obiektu, lecz stanowiły wyraz indywidualnej i twórczej kreacji powoda, i na tej podstawie zasądził na jego rzecz odszkodowanie.

Od przedmiotowego wyroku apelację wniosła strona powodowa, jednak ze względu na zakres zaskarżenia (podanie wyroku do publicznej wiadomości, koszty postępowania) orzeczenie drugoinstancyjne nie zostanie w niniejszym artykule przeanalizowane.

Podsumowanie

Powyższa analiza doktrynalna i orzecznicza prowadzi do pięciu zasadniczych wniosków. Po pierwsze – utwory architektoniczne cechują się pewnymi odmiennościami w stosunku do innych kategorii utworów, przede wszystkim ze względu na znaczne zdeterminowanie ostatecznego kształtu obiektu budowlanego przez czynniki niezależne od twórcy. Nie bez przyczyny w dalszym ciągu aktualne są rozważania nad zasadnością zamieszczenia ich w katalogu z art. 1 ust. 2 *ustawy*. Jest to bowiem jedyna kategoria utworów, której w tak znacznym stopniu dotyczy reglamentacja prawna. Po drugie – w toku wykładni przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych należy mieć na uwadze specyfikę twórczości architektonicznej. Sytuacja twórcy utworu architektonicznego w sposób istotny różni się od sytuacji twórców innych kategorii utworów. Ze względu na ograniczenia projektowe wynikające z wielu regulacji administracyjnoprawnych (prawo budowlane, planowanie i zagospodarowanie przestrzenne, ochrona środowiska, ochrona zabytków etc.) musi on co do zasady podjąć większy wysiłek intelektualny, by uzyskać ochronę autorskoprawną. Po trzecie – zasadą jest uzyskanie zgody twórcy na dokonanie zmian w utworze architektonicznym. Po czwarte – wyjątkiem od tej zasady jest możliwość dokonania zmian w utworze architektonicznym bez zgody twórcy pod warunkiem łącznego spełnienia obu przesłanek oczywistej konieczności oraz braku słusznego sprzeciwu twórcy. Wreszcie po piąte – zarówno twórcy, jak i inwestorzy winni mieć

ments of the work actually happened. It is also intriguing whether the court would have taken into account the big temporal distance between the first fixation of the original work and the fixation of the work which is the basis for the investment currently being carried out. As far as the possibility of applying the latest technological solutions in the light of the premise of obvious necessity seems to be sealed, the alteration of aesthetical elements without the author's consent is doubtful in my opinion.

In its verdict of 13 October 2015 [31], the Provincial Court in Warsaw confirmed that the plaintiff's personal rights had been infringed. In this case, the investor realised their planned investment on the basis of two separate designs – the plaintiff's earlier design and a subsequent design made by another entity. As it emerges from the justification of the discussed ruling, *The project uses the key urban, architectural and functional solutions by A.M.* [plaintiff – note: J.K.] *constituting the effect of his work on the basis of contracts concluded with the hospital, which were additionally supplemented with new elements, unknown and not approved in any form whatsoever by the plaintiff* [31]. On the basis of the evidence collected in the case in the form of contracts, project documentation, expert opinions, etc., the Court concluded that the plaintiff had not transferred onto the defendant the right to exercise the author's derivative copyright to the work, while the incorporation of elements into the original work by the defendant was not determined by utility features of the building but, instead, they were the expression of the plaintiff's individual and creative thought; therefore, the court ruled damages to the plaintiff.

The plaintiff appealed the verdict but the ruling of the second instance will not be tackled herein because of the scope of the appeal (announcement of the verdict in the public media, costs of litigation).

Conclusion

The above doctrinal and judicial analysis leads to five basic conclusions. Firstly, architectural works are characterised by some dissimilarities in relation to other categories of works, mainly because of the fact that the final shape of the built object is determined by factors independent of the creator. Thus, it is not without reason that the considerations whether these works should or should not be included in the catalogue of art. 1 cl. 2 of the Act on Copyright and Related Rights are still valid. Architectural pieces are the only category of works which are so strongly inflicted by the legal restrictions and administrative concessions. Secondly, the specificity of architectural creation should be taken into account when construing the provisions of the Act on Copyright and Related Rights. The situation of the author of an architectural piece is significantly different from the situation of creators of other pieces. Because of limitations of the design, caused by many administrative regulations (construction law, urban planning and spatial development plans, environmental protection, monument protection, etc.) the architect is in principle forced to make a bigger intellectual effort to gain copyright protection. Thirdly, it is the rule that the

na uwadze nie tylko aspekty administracyjnoprawne związane z procesem budowlanym, lecz także aspekty autorskoprawne. Należy jednak zauważyć, że w przypadku przedmiotu prawa autorskiego można mówić o pewnej niezależności regulacji autorskoprawnej i administracyjnoprawnej. Projekt niezgodny z normami prawa budowlanego może uzyskać ochronę na gruncie prawa autorskiego, z kolei projekt niewypełniający warunków ochronnych prawa autorskiego może odpowiadać wymogom prawa budowlanego.

author must give his consent for any alterations in his architectural work. Fourthly, there is an exception to this rule, namely a possibility to introduce alterations into the work under the condition of joint fulfilment of the realisation of the two requirements: obvious necessity and the absence of the creator's grounded disagreement. Finally, fifthly, both the creators and the investors should take into account not only the legal and administrative aspects of the building process but, also, the issues of copyright protection. Here, we should note that in case of the object of copyright protection, we can speak about some independence between the copyright provisions and administrative regulations. A design inconsistent with the standards of construction law may receive copyright protection, while a design which does not fulfil the requirements of copyright protection may meet the provisions of the construction law.

Translated by
Marzena Guzowska

Bibliografia/References

- [1] Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.
- [2] Zwierzchowski A., *Obiekty architektoniczne jako utwory w rozumieniu prawa autorskiego*, [w:] *Prawo autorskie w kształceniu i badaniach naukowych architektów. I Konferencja Naukowa z cyklu Prawo Autorskie w Architekturze. Wrocław 10–11 kwietnia 2003*, Oficyna Wydawnicza PWr, Wrocław 2003.
- [3] Gwoździewicz J., *Utwór urbanistyczny i jego status w świetle Prawa autorskiego – wybrane zagadnienia*, „Monitor Prawniczy” 2006, 12, 639.
- [4] Ferenc-Szydełko E., [w:] E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2016, 59.
- [5] Chwałba J., *Utwór architektoniczny jako przedmiot prawa autorskiego*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.
- [6] Niżankowska A.M., *Prawo do integralności utworu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2007.
- [7] Targosz T., [w:] D. Flisak (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015, 707, 709, 714–718.
- [8] Barta J., Markiewicz R., [w:] J. Barta, R. Markiewicz (red.), *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2011, 324, 326.
- [9] Kępiński M., [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, C.H. Beck, Warszawa 2017, 715–717.
- [10] Włodarska-Dziurzyńska K., [w:] T. Targosz, K. Włodarska-Dziurzyńska, *Umowy przenoszące autorskie prawa majątkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, 209–211.
- [11] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 2013 r., I CSK 109/13, LEX nr 1444325, <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia/3/1%20CSK%20109-13-I.pdf> [accessed: 18.08.2018].
- [12] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 22 stycznia 2016 r., I ACa 859/15, LEX nr 2000481, [http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/\\$N/150500000000503_I_ACa_000859_2015_Uz_2016-01-22_002](http://orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl/content/$N/150500000000503_I_ACa_000859_2015_Uz_2016-01-22_002) [accessed: 18.08.2018].
- [13] Szyjewska-Bagińska J., [w:] E. Ferenc-Szydełko (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2016, 463, 470–472.
- [14] Stępień M., Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2011 r., I CSK 450/10, LEX 2012.
- [15] Załucki M., [w:] P. Ślęzak (red.), *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2017, 420.
- [16] Wojnicka E., [w:] J. Barta (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 13, *Prawo autorskie*, C.H. Beck, Warszawa 2017, 382, 391–394.
- [17] Jaworski L., *Znaczenie i zakres prawa do integralności utworu w polskim prawie autorskim*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1995, nr 10, 21–28.
- [18] Walerian M., *Autorskie prawa osobiste architekta a dopuszczalność wprowadzania zmian w utworze architektonicznym*, [w:] *Prawo autorskie w kształceniu i badaniach naukowych architektów. I Konferencja Naukowa z cyklu Prawo Autorskie w Architekturze. Wrocław 10–11 kwietnia 2003*, Oficyna Wydawnicza PWr, Wrocław 2003, s. 74.
- [19] Zespół Olesiński & Wspólnicy, *Integralność utworu architektonicznego a jego przebudowa*, <http://cowprawiepiszczy.com/2010/12/30/integralnosc-utworuarchitektonicznego-a-jego-przebudowa/> [accessed: 25.11.2018].
- [20] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 1981 r., IV CR 193/81, LEX nr 8381.
- [21] Chwałba J., *Przepisy szczególne dotyczące utworów architektonicznych: sens czy nonsens?*, [w:] A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc (red.), *Spory o własność intelektualną: księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, Wolters Kluwer, Warszawa 2013, 119–141.
- [22] Góra J., *Prawa autorskie w architekturze – potencjalny konflikt inwestora z projektantem na tle prawa autorskiego – część 1*, <http://www.ipblog.pl/2013/02/prawa-autorskie-w-architekturze-potencjalny-konflikt-inwestora-z-projektantem-na-tle-prawa-autorskiego-czesc-1/> [accessed: 15.08.2018].
- [23] Markiewicz R., *Zabawy z prawem autorskim*, Wolters Kluwer, Warszawa 2015.
- [24] Wyrok Sądu Wojewódzkiego w Krakowie z dnia 25 maja 1979 r., III CR 125/79 [niepubl.].
- [25] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 czerwca 1988 r., I CR 150/88, LEX nr 1143453.
- [26] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 20 lutego 1997 r., I ACr 23/97, LEX nr 512150.
- [27] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 18 czerwca 2003 r., I ACa 510/03, LEX nr 124937.
- [28] Damasiewicz A., Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 18 czerwca 2003 r., I ACa 510/03, LEX 2015.
- [29] Ogórek P. *Kraków. Unity Centre ma być gotowe szybciej*, <http://www.gazetakrakowska.pl/strefa-biznesu/wiadomosci/z-regionu/a/>

krakow-unity-centre-ma-byc-gotowe-szybciej-nowe-zdjecia, 12727950/ [accessed: 18.08.2018].

[30] Hajok D., *Szkieletor: spór o prawa autorskie*, http://krakow.wyborcza.pl/krakow/1,97379,6233467,Szkieletor__spor_o_prawa_autorskie.html [accessed: 18.08.2018].

[31] Wyrok Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 13 października 2015 r., III C 908/12, LEX nr 2088288.

Streszczenie

Artykuł dotyczy możliwości dokonywania zmian w utworze architektonicznym bez zgody twórcy. Przeprowadzona analiza opiera się w znacznej mierze na przepisach art. 49 ust. 2 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, zgodnie z którym następca prawny, choćby nabył całość autorskich praw majątkowych, nie może bez zgody twórcy czynić zmian w utworze, chyba że są one spowodowane oczywistą koniecznością, a twórca nie miałby słusznej podstawy im się sprzeciwić. W artykule omówiono przesłankę oczywistej konieczności oraz przesłankę braku słusznej podstawy sprzeciwu. W oparciu o orzecznictwo przedstawiono problemy pojawiające się w konkretnych przypadkach zastosowania przytoczonej regulacji. Poczynione rozważania pozwoliły dojść do następujących wniosków. Po pierwsze – utwory architektoniczne cechują się pewnymi odmiennościami w stosunku do innych kategorii utworów. Po drugie – specyfikę twórczości architektonicznej należy mieć na uwadze w toku wykładni przepisów ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Po trzecie – zasadą jest konieczność uzyskania zgody twórcy na dokonanie zmian w utworze architektonicznym. Po czwarte – wyjątkiem od tej zasady jest możliwość dokonania zmian w utworze architektonicznym bez zgody twórcy pod warunkiem łącznego spełnienia obu przesłanek oczywistej konieczności oraz braku słusznego sprzeciwu twórcy. Wreszcie po piąte – zarówno twórcy, jak i inwestorzy niezaprzeczalnie winni mieć na uwadze nie tylko aspekty administracyjnoprawne związane z procesem budowlanym, lecz także aspekty autorskoprawne.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, utwór architektoniczny, zmiany projektowe, projekt budowlany, budynek

Abstract

This paper tackles the issue of making alterations in an architectural work without the author's consent. The analysis made therein is mostly based on the stipulations of art. 49 cl. 2 of the Law of Copyright and Neighbouring Rights of 4 February 1994 in accordance to which a legal successor, even if he has gained full economic rights, may not alter the work without the author's consent, unless the alterations are caused by obvious necessity and the author has no justified reason for objecting to them. The paper discusses the premise of obvious necessity and the premise of no justified grounds for objection. Problems which emerged in concrete cases are discussed herein in the light of court verdicts based on the said regulation. The analysis of these examples leads to the following conclusions. First – architectural works reveal some specific differences from other works of creation. Second – the specific character of architectural creation should be taken into account while construing the regulations pertinent to copyright and neighbouring rights. Third – the principle is the need to receive the author's consent to alterations in an architectural work. Fourth – the exception to this rule is that the alterations in an architectural work can be introduced without the author's consent if and only if both requirements have been fulfilled i.e. the obvious necessity and the absence of the author's justified objection. Finally, the fifth – both the authors and the investors should definitely take into account not only the administrative-legal aspect related to a building process but, also, its legal aspect related to copyright issues.

Key words: copyright, architectural work, design changes, construction project, building